



ЗАМАН



Газета издаётся на балкарском языке с 1924 года

Интернет-версия: smikbr.ru/zaman

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ
ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ

ВРЕМЯ

ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА
КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Къырал жумушла

Татарстан бла байламлыкъла кюч ала барадыла

КъМР-ни Башчысы **Казбек Коков** Татарстан Республиканы вице-премьеры **Василь Габтелгазович Шайхразиев** бла тубешгенди. Ол регионларыбызны арасында байламлыкъланы юсюнден селеширге эмда мында жашаган татарлыланы къаууму бла тубеширге деп делегациясы бла келгенди бери. «Къабарты-Малкъарны бла Татарстанны арасында шухлукъ, маданият эмда сатыу-алыу – экономика байламлыкъла эрттеден да жюрютюледиле. Ол регионну Башчысы (**Раис**) **Рустам Нургалевич Минниханов** Россейни белгили къырал эмда политика къуллукъчу-

суду, биз аны бла федерал магъаналы кеп жумушланы юсю бла бирге ишлейбиз», - деп, Казбек Коков бизге келгенлери ючюн къонакълагъа ыразылыгъын билдиргенди. Ол «Бюгюнлюкде Татарстан Республика Россей Федерацияны эм тири айный баргъан субъектлеринден бири болгъанын чертгенди. «Бизни кеп тюрлю жумушлада сейирлерибиз келишедиле. Билим бериу, саулукъ сакълау, спорт, туризм, эл мюлк, жарашдырыучу промышленность эмда логистика бёлюмледе бирлешип бардырылган проектле эки жанына да хайырлы боллукъдула.



Къабарты-Малкъарда шендю минг бла жарым татарлы жашайды, маданият ара да барды. Ол татар халкъны терелерин сакълау жаны бла жумушланы тындырады, башха жамауат эмда къырал организацияла бла байламлыкъ жюрютеди», - дегенди КъМР-ни Башчысы. Тубешиюну ахырында

Казбек Валерьевич коллегаларына эмда жууаплы ведомствлагъа Къабарты-Малкъарны бла Татарстанны арасында келир жыллагъа байламлыкъланы программасын жарашдырыргъа буюргъанды, деп айтылады республиканы оноучусуну телеграм-каналында.



Ахшы оноу

Социал тэлеуле уллуракъ боллукъдула

Келир айдан башлап, Россейде талай социал тэлеуле, пособияла эмда компенсацияла уллуракъ боллукъдула. Правительствону Председатели **Михаил Мишустин** тийишли бегимге бу кюнде къол салгъанды. «Инсанланы алларында социал борчланы толтурурча федерал бюджетни онгу барды», - дегенди ол.

Алай бла энди туугъан сабий ючюн бир кере берилген пособие 24,6 минг сом боллукъду. Ана капитал да ёсерикди: биринчи сабийге - 630,4 (шендю 586,9) минг сом теленирикди, экинчи эмда аны ызындан туугъанла ючюн а – кеп къалмай 834 минг (шендю 775,6) сом. Бу ахчаны юйюряры дери бир кесегин къоратхан эсе, аны къалган кесегине къошуллукъду.

Дагыда Уллу Ата журт урушну эмда аскер къауғъаланы ветеранларына, сакъатлагъа, Россейни Жигитлерине, Урунуу Жигитлерине эм талай башха къауумлагъа берилиучу тэлеуле уллуракъ боллукъдула. Михаил Мишустин белгилегенича, этилген оноуну хайырын 20 миллион чакълы адам керлюкдю.

Эсигизге салайыкъ, Россейде социал тэлеулеге жыл сайын биринчи февральда къошадыла. Озган жылда багъала неллай бирге ёсген эселе да, ала да аллай бирге ёседиле. Президентни буйругъу бла, 2022 жылдан башлап, ана капиталны да жыл сайын инфляцияны ёлчемине кере кетюре барадыла.

УЛБАШЛАНЫ Мурат.

Монгукъ

Суусап сууладан – танг кесек

Къабарты-Малкъарда аш-суу этген предприятияла ичгиледен танг кесек чыгъаргъандыла. Шимал-Кавказстатны эсеплерине кере, былтыр онбир айгъа 113,8 процент чакълы продукция жарашдырылгъанды.

Сагъынылган кезиуде, бурунгу жыл бла тенгешдиргенде, гара эм башха сууладан -11, сырадан да 34 процентге кеп сатылгъанды. Саулай алып айтханда, спирт къошулмагъан ичгиледен - 20,7, гара сууладан - 95,8 эм сырадан 0,48 миллион декалитр чыгъарылгъанды.

Аш-азыкъла юсюнден айтханда да, былтыр онбир айгъа 101,1 процент ёсюм эсленеди.

Кенгеш

«Право низамны сакълаучула къоркъуусузлукъну жалчытыр ючюн къолдан келгенни аямазлыкъларына ишексизме»

Къабарты-Малкъарны Башчысы **Казбек Коков** КъМР-де МВД-ны коллегиясыны жыйылыуна къатышханды. Анда 2023 жылда ведомствону ишини эсеплери чыгъарылгъандыла.

Анга видеоконференция амал бла РФ-ни МВД-сыны дознанияны къурау жаны бла управлениясыны башчысы полицияны генерал-майору **Сергей Монахов** къатышханды. Жыйылыугъа КъМР-ни Парламентини башчысы орунбасары **Жанатайлы Салим**, республикада право низамны сакълаучу органланы оноучулары, жамауатны келечилери да къошулгъандыла.

Былтыр регионда оператив болумну эсеплери бла КъМР-де ич ишлени министри полицияны генерал-лейтенанты **Василий Павлов** шагъырей этгенди. Ол билдиргенича, бу кезиуде мурдарлыкъ, адамны саулуғуна ауур заран салыу, талауур, тонау, орамлада этилген аманлыкъла, акъылбалык болмагъанла этген бузукълукъла иги да азайтылгъандыла. Аны бла бирге информация технологияланы хайырланып этилген аманлыкъланы ачыкълануу игиленгенди. Жоллада авариялада жоулгъанланы саны азайтылгъаны иги шартха саналгъанды.

Ахыры 2-чи бетдеди.



Ленинград толусунлай эркин этилгенли – 80 жыл 4 бет



1944 жылны 27 январында Жигит Ленинград шахар толусунлай эркин этилген эди.

Халкъ бирча
къажу сюелгенди

Жолоучула Малкъарны юсюнден

9 бет

«Шимал Кавказны табийгъатын, адамларын да жюрегинден суйгенди»

Кавказгъа солургъа неда илму жумушла бла келгенле таулары деменгиликлерине, табийгъатны ариулугъуна сейир этмей къоймагъандыла. Аланы чыгъармаларында уа энчи жерни Элбрус алгъанды.

«Право низамны сакълаучула къркыуусузлукъну жалчытыр ючюн кълдан келгенни аямзлыкъларына ишексизме»

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Министр докладында быйылгъа салынган борчла бла да шагърей этгенди.

Казбек Коков ведомствону келечилерине ишлерин бийик даражада толтургъанлары ючюн ыразылыгъын айтып селешгенди. Социал-политика жаны бла магъаналы жумушлары, жыйылыулары кезиунде жамаут къркыуусузлукъну жалчытыу, ышангылылыкълары, низамлыкълары сакълау баш магъаналы борчладан бири болгъанын чертгенди. Россейни

аманлагъан къралла бардыргъан кържаулукъну кезиунде полициячыла борчларын бийик даражада толтургъанларын белгилегенди.

Республиканы оноучусу наркотиклени законсуз сатыу-алыуу, акъылбалыкъ болмагъанлары арасында бузукълукълагъа кържау ишлени тирилтирге кереклисине эс бургъанды. Дагъыда жамаутны арасында информация технологиялары болушлукълары бла этилген аманлыкълары хаталарын ангылатуу ишни кенгертирге чакъыргъанды.

Право низамны сакълаучу органлары

борчларыны арасында экономика къркыуусузлукъну жалчытыу эм коррупция бла байламлы аманлыкълары тохтатуу энчи болгъанларын чертгенди республиканы таматасы. «Бюджетни тонау жаны бла аманлыкълары тыяргъа керекди, бютунда РФ-ни Президентини оноуу бла бардырылган миллет проектлени, социал программалары тамамлагъан кезиунде. Былтыр авариялада алгъан жараладан ауушханлары саны азайгъаны иги шартды, болсада жол-транспорт болумлары азайтуу полицияны магъаналы ишлеринден бириди», дегенди Казбек Коков.

Мартда Россейни Президентини айырыу боллугъуну юсюнден да эгертип, Казбек Коков къл кетюрюу къралыбызны кълдарында артыкъда магъаналы болгъанын чертгенди. «Айрыу участкалада законлукъну сакълау, низамлыкълары жалчытыу – баш борчбузду», деп кълшанды ол.

Регионну оноучусу коллегияда салынган борчлары тамамлар ючюн власть органлары араларында хайырлы байламлыкълары къралыргъа кереклисине эс бургъанды. «Къабарты-Малкъарда ич ишле органлары къллукълары, битеу жууапплылыкълары ангылап, право низамны, къркыуусузлукъну, тынчлыкълары сакълауда кълдан келгенни аямзлыкъларына ишексизме», дегенди Казбек Коков коллегияны ахырында, деп билдиргендиле бизге КъМР-ни Башчысыны бла Правительствоосуна пресс-службасындан.

Тюбешиуле

КъМР-ни Башчысы Казбек Коков Россей студентлени кюннде Къабарты-Малкъарны студентлери бла тюбешгенди. Аны юсюнден КъМР-ни Башчысыны бла Правительствосуна пресс-службасындан билдиргендиле.

Жыйылгъанлагъа сёзюнде республиканы оноучусу былай дегенди: «Бу байрамны терен тарыхлы төрелери бардыла, ала Россейни биринчи классикалы бийик билим берген махкемесини – Москва кърал университетни – къралыуу бла байламдыла.

Студенчество – хар шёндюгюлю эм айныган жангычылыкълары алыргъа излеген жамаутны тири кесегиди, анга оюмлай билген эмда ишлерин жашауда бардыралгъан энчи интеллектуал

ырыулары аллында тургъанда, сизге бютюн кыйын эм жууапплы борчла салынадыла. Бусагъатда къралыбыз ючюн сизге энчи жууапплылыкълары салынады, аны кючлю этиунде, ырахатлы болумлары къралыбызны кыйириунде да.

Билимигизге, фахмугъузгъа эмда хунеригизге, жууапплылыкълары эмда патриот сезимлеригизге кере боллукъду къралыбызны дуня бирликде магъанасы. Келлик кюнню



Республикалы бюджетге файдга тюшюрюуде юлюшю уллуду

Къабарты-Малкъарны Башчысы Казбек Коков КъМР-ни жер эмда ырысхы бла байламлы халлары министр Аслан Тохов бла ишчи тюбешиу бардыргъанды. Анда министрствону 2023 жылда ишни эсеплери бла келир кезиуге планлары сюзюлгендиле, деп билдиргендиле КъМР-ни Башчысыны бла Правительствосуна пресс-службасындан.

Ушакълары кезиунде Къабарты-Малкъар Республиканы иелигинде болгъан ырысхыны не кълдар кыйматлы хайырлануу жаны бла не мадарла этилгенлерини, КъМР-ни жер эмда ырысхы бла байламлы халлары министрствосу республикалы бюджетни файддаларына не юлюш кълшануу юсюнден селешингенди. 2022 жылда файдала жаны бла борчун ведомство артыгы бла толтургъаны да белгиленгенди.

Былтыр 92 миллион сомну орунуна 108,6 миллион сом тюшгенди эмда план 118 процентге толгъанды. Кърал ырысхыны приватизацияладан тюшген файддагъа да кълшула барады, отчёт кезиунде ол 292, 8 миллион сомну тутханды. Алайды да, министрствону хайырындан былтыр республикалы бюджетге, налогдан тышындагъы файддалары кълшмай, 416 миллион сом тюшгенди.

Финансла-ырысхы ишни тап халгъа келтириу, мюлккени уставной капиталны хайырлануу бла банкрот болур халгъа жетдирмеу жаны бла да уллу иш этилгенди. Кърал эмда муниципал ырысхы кыйматлы хайырлануу этер муратда министрствону, Россейни Монополиялагъа кържау федерал службасыны эгертиулерине тийишлиликде, кърал эмда муниципал предприятияла кеслерини онгларын толу хайырлануу мадарла этеди.

Тюбешиунде дагъыда акционер биригиулени, кърал предприятиялары кълдайлары шёндю не халда болгъанларына, тепдирилмеген ырысхыны бла жер юлюшлени мюлккю оноуна, ол санда инвестиция проектлени хайыры бла, кълшууну амаллары сюзюлгендиле.

Жаш төлюню бюгюнню жашауда магъаналылыгыны юсюнден айтылгъанды



кючгеча ышангылы къралады. Къабарты-Малкъарны мингле бла студентлени арасында аслам фахмулу эмда сейирлерине кере ишлерге излегенле бардыла, ала кеслерини сайлагъан ызларыны магъаналылыгын ангылап, окъууда, илмуда, спортда эмда чыгъармачылыкълары бийик жетишимлеге жеталадыла, жамаут жашауда тири кълшуладыла. Сиз аны юрегигизни чакъырыуу бла этесиз, бюгюн баргъан ол не да бу ызыгызны оюмлап сайлайсыз. Сизге жаланда бир зат тежейме – жетишимле.

Аны бла бирге, бюгюнлюкде, къралыбыз тыш басынчакълардан, дуня глобализациядан, кършчылыкълардан, конкурентликден чыкълган жангы уллу чакъ-

физиклери, математиклери, инженерлери себеплик этерикдиле къралыбызны жангы технологияда алгъа чыгыууна. Жаланда кесини технологиялы суверенитетлигин жалчытып бараллыкълары Россей алгъа, дуня даражалыгын сакълап.

Адабиятны тарыхыны, географияны, башха гуманитар дерслени устазларына кере ёсерикди тамлагъы төлюбюз, ала абадан жашауда къллай тин кёз къраллары, къллай кыйматлары бла келликлери да аланы кълундады. Ол а барысы да къралыбызгъа ачылгъан тыш, бизге келишмеген оюмлары сингдирге кюрешген идеология урушну болумларында энчи магъаналыды.

Сёзсюз, эмда магъаналы халкълары саулугъу, ол а асламысында энди медикини, физический культураны бла спортну ишчилерине кере боллукъду».

Къабарты-Малкъарны Башчысы чертгенди: «Къралда бла республикада къралгъан онглары хайырлануу, сизни тири халда билим аллыгыгызгъа, тюз кыйматлары сайларыгызгъа, профессионалла боллугъузгъа, Къабарты-Малкъарны бла Россейни игилигине кесигизни кълдайгызны хайырлана биллигизге толу ышанама. Биз а ол жаны бла онглары къралгъанлай турлукълары, ол къралыбызны Президентини Владимир Владимирович Путинни политикасыны энчи ызыды».

Х.М. Бербеков атлы Къабарты-Малкъар кърал университетни мурдорунда бардырылган жыйылыуу республиканы орта эм бийик билим берген билим беруу махкемелерини 200-ден артыкъ студенти кълтышханды. Аланы араларында энчи аскер операциягъа кълтышханла, илму жетишимлери болгъан жаш алимле, производстволу усталыкълары мастерлери, жазуучула, Росмолодёжню, «Жаш устала» миллет чемпионатны грант эришулерини алчылары, жамаут адамла, волонтерла, регион эмда битеуроссей даражалы спорт эм чыгъармачылыкълары конкурслада хорлагъанла, студент самоуправленианы алчылары болгъандыла.

Студентле къралда бла республикада тыш политикалы эмда ич социал-экономика процесслени ангылагъанларын ачыкъландыла, 30-дан артыкъ сорууларын бла оюмларын эшитдиргендиле. СВО-гъа кълтышханла ёсюп келген жаш төлюню юретиу жаны бла ишни бардырыргъа хазырлыкъларын билдиргендиле, сёз студент отрядладан аскерчилени жай школ лагерледе ишге тохташдырууну юсюнден да баргъанды. Волонтерлагъа деп жамаут улулада льготалары кыйириуну эмда республикалы студентни къралуну юсюнден да селешгендиле. Турист регионда экология культураны айнытуу да сейир эди жыйылгъанлагъа, жаш адамла мектепледе экология факультативле кыйирирге тийишлисин белгилегендиле. Жаш төлю араланы, алада ишни, бардырылган тюбешиулени магъаналылыкълары да сюзюлгенди. Республиканы оноучусу жаш адамлары башламчылыкъларына эс бурургъа бурургъанды.

Ахырындан Казбек Коков студентлеге профессионал жаны бла сурамлы инсанла болурларына эмда кеслерини кълдайлары ёз Къабарты-Малкъарны бла Россейни игиликлерине деп толусунлай хайырланууларына тежегенди.

Жыйылыу

Көп фатарлы юйлени жангыртыуу болжалы узакъга созулады

Эл мюлкде урунганланы субсидияла бла онгдурууу жорукларын тюрлендириу, терроризмни эмда экстремизмни жолларын кесии, кыйын жашау болумлага тошгенлеге себеплик этиу – ала эмда талай башха жумушланы юслеринден айтылганды Къабарты-Малкъарны Правительствосуну Председатели Мусукланы Алий бардырган кенгешде.

Республикада кырал программа лага оноу этиу жаны бла жангы системага кечерча «Къабарты-Малкъар Республикада терроризмни эмда экстремизмни профилактикасы» кырал программага да тюрлениуле кийирирге тошгенди. Аны юсюнден Правительствону Председателини орунбасары – КъМР-ни министри Залим Кашироков кыска айтханды.

Кыралны ичгине эмда тютюнню сатыу-алыуу кез-кыулак болган службасы (Росалкогольтабак) бла байламлыкка кырал умутта Правительствону атындан тийишли келишимни проекттин Экономиканы айнытуу министерство жарашдырган. Министр **Рахайланы Борис** билдиргенге кере, бирге ишлеу чагырла чыгарычулага кыралдан себеплик этиу эмда кеф этдириучю ичгиле жарашдыруу бла кюрешуе оноу этиу жаны бла кыраллыккады.

КъМР-ни кырулуш эмда ЖКХ министри **Алим Бербеков** Правительствону 2014 жылны 25 мартында чыгарылган 42-ПП номерли бегимине кийириллик тюрлениуленни туура этгенди. Сөз ре-

спубликада көп фатарлы юйлеге тын-гылы ремонт этиуню юсюнден барады. Биринчиден, бу программаны болжалы созулады, 2049 жыл бла чекленеди. Быйыл тамамланылык жумушланы тизмесинден, тозураган халда болганы ючюн, бир юй кетериледи. Энтта да юч юйно башха сылтаула бла чыгаргандыла андан. Ызы бла ары 187 жангы жашау журтну кыошхандыла, төрт юйно ремонтун а жуукъ кезиулеге кечоргенди. Дагыда Нальчикде эки көп фатарлы юйно тыш кыабиргаларын жангыртырыкдыла, анга ахча аланы энчи счёлларында барды.

Министр дагыда Херсондан эмда Херсон областыны бир кесегинден кычып келип, Къабарты-Малкъарда орналырга сюйгенлеге жашау журт эмда мюлк сертификатла беруу жорукла РФ-ни Правительствосуну 2022 жылны 21 октябринде чыгарылган 1876-чы номерли бегимине келиширча этилгенлерин билдиргенди. Айтханына кере, сагынылган жумушлагга республиканы бюджетинден кыорамайды, аны «Тийрелени айнытуу фонд» береди.

Ызы бла Алим Бербеков КъМР-ни талай кырал программаларыны па-спортлары жарашдырылганларын билдиргенди. Ол тизмеге была киреди-ле: «Шёндюю шахар болум кыурау», «Къабарты-Малкъарда жашаганланы жашау журтла эмда коммунал жумушла бла жалчытыу», «Къабарты-Малкъарны тийресин эмда мында жашаганланы кыйын табийгат эмда техноген болумладан сакълау, от тошюу жаны бла кыоркыуусузлуккыну, адамланы суу объектеледе кыоркыуусузлуккыларын жалчытыу».

Республиканы Кардиология диспансерин Нальчикде биринчи номерли больницага кыошарга оноу этилгенди. Жангы учрежденины аты «Бийик медицина технологияланы көп профильли арасы» боллукды. «Анда бийик технологиялы медицина болушлук берилликди, ол кеси да шёндюю излемлеге келиширикди», – дегенди саурук сакълау министр **Рустам Калибатов**.

Урунуу эмда социал кыоруулау министр **Асанланы Алим** кыйын жашау болумлага тошген талай инсаннга ахча бла себеплик этилгин билдиргенди. Дагыда Правительствону бла Промсвязьбанкны арасында байламлык жюрюллюню айтханды. Сөз аскер кыаугаланы ветеранларына эмда алай кезиуледе ёлгенлени юйдегилерине электрон удостоверение жарашдыруу

юсюнден барады. Социал эмда башха телеуле, иш хакъ да ары тошерикди-ле. Быллай удостоверениланы озган жылны ахырында Москвада берип башлагандыла.

Эл мюлкде кыармашханлагга субсидияла энди жангы жоруклагга кере берилликди. Алгын алыны хар регион да кеси кыурап турганды, энди уа ала битеу кыралда бирча болгандыла. Аны юсюнден КъМР-ни эл мюлк министрине орунбасары **Чеченланы Шамил** айтханды. Ол быйыл жюзюмчюлюкге субсидияланы ёлчеми тохташдырылганын да билдиргенди.

Төрт муниципалитетде жаш төлю ара-ла кыураула, энтта да алай биринде уа энчи жумушланы тамамларга ахча бла себеплик этилгини юсюнден жаш төлюню ишлери жаны бла министр **Азамат Люев** айтханды. Маданият министр **Мухадин Кумахов** а «Ата журтну кыоруула ёлгенлени атлары эсде кыалырча» деген энчи федерал программаны чеклеринде аскерчилени кыабырларын таплай сакълау жумушлагга муниципалитетлеге субсидияла берилликлерин билдиргенди. Келир жыда Улуу Хорламны 80-жыллыгы белгилениринге эсге салып, этиллик ишлени созмай, жик жиги бла тындырырга чакырганды.

УЛБАШЛАНЫ Мурат.

Пресс-конференция

ДОМ.РФ кырал акционер бири-гиде бу кундеде болган пресс-конференцияда сөз Шимал Кавказда жашау журтла ишлеуно, льгота ипотеканы, туризмни эмда ала бла байламлы жумушланы юслеринден барганды. Журналистле бла онлайн-халда тобешуе РФ-ни Президентини СКФО-да толук эркинликке келечисини экинчиси Владимир Надыкто, «КАВКАЗ.РФ» АО-ну башчысыны орунбасары Андрей Цемахович эм башхала кыатышхандыла.

ЭСЕПЛЕ

Владимир Надыкто билдиргенча, СКФО-да кырулуш бёлюмде кёрюмдюле 2017 жылдан бери ёсюп келедиле. Былтыр онбир айны ичинде, бурунгу жылны ол кезиуу бла тенгледиргенде, ол 11,6 процент кыошханды. «Жашау этерге кыоркыуусуз эмда ырахат болум» проектни чеклеринде тындырылган ишле кезге шарт урунадыла. Аны хайырындан бек аламан жангы паркла эмда скверле кыураула, алада анала сабийлери бла, абаданла да солудула, жаш адамла заманларын заууклу ётюрөдиле.

«Жашау журтла эмда шахарла болум» миллет проектде белгиленген ишлеге да кепден-кеп ахча кыоратыла барады. Сөз ючюн, 2020 жылда ол 12,4 миллиард сом болган эсе, былтыр 20,4 миллиард сомга жетгенди. Былтыр бёлюннген ахчаны толусунлай төрт республика хайырланып бошагандыла, аланы санында Къабарты-Малкъар да», – дегенди федерал кыуллукчу.

Ол адамланы тозураган юйледен кёчюрюню юсюнден да кыска айтханды, Къабарты-Малкъар ол борчну болжалындан алга тамам этгенин белгилегенди.

АСЛАМ КЫОШУЛГАНДЫ

Бурунгу жыл бла тенгледиргенде, былтыр кырулушчула Шимал Кавказда рынокга 65 процентге аслам жангы проект чыгаргандыла. Эскроу-счёт деген амалны юсю бла ишлене турган юйлени саны уа 45 процентге кёбейгенди.

«Саулай округда 1964 юй ишлени башланганды, ол санда 62 – Къабарты-Малкъарда. Аланы да кыошуп тергегенде, шёндю СКФО-да битеуда фатарлары 54 миннге жетген (3,2 миллион квадрат метр) төрт жюзден артык юйно кырулушу барады. Аланы экиден бири Ставропольда, Грозныйде эмда Нальчикде», – дегенди ДОМ.РФ-ни аналитика бёлюмюню келечиси **Мария Жолобова**.

Кырулуш компанияла былтыр жашау

Жашау журтла ишлеу: ёсюм, чурумла, оноула

журтланы 800 минг квадрат метр чаклы бирини проектлени тамамлап башлагандыла. Мында да ёсюм бек улуду. Бурунгу жыл бла тенгледиргенде, саулай кыралда ол 21 процент кыошхан эсе, СКФО-да 65 процентге жетгенди.

Росейде былтыр жангы юйлени санында 56 процентин иели жашау журтла ала эселе, Шимал Кавказда бу кёрюмдю кыайда улуду – 72 процентди. Округда адамла 30 минг юй (4,6 миллион квадрат метр) сюегенди. Бурунгу жыл бла тенгледиргенде ол сегиз процентге кепдю, кыралда кёрюмдю уа жети процентге азайганды.

Былтыр онбир айны ичинде Шимал Кавказда ишленип хазыр болган эм хайырланыуу берилген юйлени саны 16 процентге кёбейгенди. Бары да 6334 минг квадрат метр болады, ол санда Къабарты-Малкъарда 481 миннге жетеди. Биринчи кёрюмдюде 40 процентин көп фатарлы юйле аладыла, ары дери эки жылда уа аслам кыошумчулуккыну иели юйле этип тургандыла.

ИПОТЕКА

Шимал Кавказда жашау журтлагга сурам уллу болуруна ДОМ.РФ ипотека бла себеплик этгенди: льгота, юйор эмда ИТ-ипотека. Аланы хайырын былтыр 18 минг юйор кёргенди; ала 70 миллиард сом (2022 жылдан юч кереге кепдю ол) кыолу болгандыла. Алычула бегирек да «Юйор ипотеканы» жаратхандыла. Къабарты-Малкъарда аны юсю бла 906 кредит берилгенди.

Быллай кредитни башха тюрлюлерин да былтыр кыадар адам алганды. Ол хал кыруу СКФО-да угъай, битеу Росейде да алайды. Жаланда Къабарты-Малкъарда кёрюмдю 53 процент кыошуп, 18 миллиард сомга жетгенди.

Учус кредит программала ишлеп башлаганды бери Шимал Кавказда алага 37 мингден артык юйор кыатышханды. Кыралны себеплиги бла берилген ипотеканы барындан да көп Ставропольда эм Шимал Осетияда жашаганла алгандыла.

ДОМ.РФ дагыда көп сабийли юйорлеге себеплик этиу программаны бардырады. Ары юйорлени ючюнчю неда аны ызындан келген сабийлерини 2019 жылны аллындан башлап озган жылны ахырына дери тууганла киредиле; быллай юйорлеге 450 минг сом бериледи.

Ала уа ол ахчага ипотекаларыны бир кесегин жабарга боллукдула. Аны саулай СКФО-да – 155 минг, Къабарты-Малкъарда уа 8 276 юйор алгандыла.

ЖЕР

ДОМ.РФ былтыр Шимал Кавказда 28,5 гектар жерни аукционга салганды. Аны кырал мюлкню сатыу жаны бла бёлюмюню башчысы **Николай Сарокваша** айтханды, бу иш бош турган жерле хайырланыуда болурча этилгенди. Бегирек да туризм бла байламлы проектлеге сурам уллу болганын чертгенди ол.

Сатылган юй топлени 24 гектарында 190,3 минг квадрат метр жашау журт ишленерикди. Ол санда 5,6 минг квадрат метрны кырулушу Къабарты-Малкъарда бардырыллыкды. «ДОМ.РФ Шимал Кавказны регионлары бла байламлыкканы айныта барады. Кырулуш проектлеге жерле изленди. Биз республикага кыолубуздан келгенича болушурга хазырбыз. Ол санда кыралны иелигинде болган, хайырланылмай турган жерледе жангы микрорайонла кыурау жаны бла да», – дегенди Николай Сарокваша.

Саулай айтханда, былтыр ДОМ.РФ кыатышып, СКФО-да 47,5 минг квадрат метр жашау журт ишленгенди. Аны аслам кесегини (38,8 минг квадрат метрини) кырулушу Къабарты-Малкъарда, кыалганы уа Ставрополь крайда бардырылганды. ДОМ.РФ инвесторлагга ары дери берген жерледе (86,7 минг квадрат метр) уа Дагыстанны бла КъМР-ни властвлары кырулуш ишлени башларга эркин этгенди.

Акционер биригиуню жер юлюшлеринде да кырулуш бардырылады. Николай Сарокваша билдиргенге кере, Къабарты-Малкъарда «Нальчикни жюреги» комплекс ишлене турады. Анда көп фатарлы юйлени (бары да – 145,5 минг кв.м) талайы боллукды. Кырулуш бошалгандан сора, анда объектлени көп кыалмай төрттен бирин (24%) инвестор Айнытуу институтха берликди.

КЕМЧИЛКЛЕ

Андрей Цемахович бёлюмде жетишимлени, КАВКАЗ.РФ кыаллай онгла бергенини юслеринден кыска айтханды, кемчиликлени да туура этгенди. Эм башына Кавказда жер азлык этгенин салганды, дагыда инфраструктура кыурау жаны бла кырал кыалай болушханын

билдиргенди. Сөз электрокоч, газ, суу эмда канализация ызлагга кыошулууну юсюнден барады. Алай жумушланы тындырырга кырал регионлагга инфраструктура кредитле береди. Алай бу жаны бла кемчиликке энтта да сакъландыла, сөз ючюн, таза суу бла байламлы. Андрей Анатолевич Шимал Кавказга белгиле кырулуш компанияла келселе иги боллугун белгилегенди эмда проектлени багъасы артык уллу болганына да эс бурганды.

ТУРИЗМ

«Российская газетаны» журналисти оюм этгенге кере, Шимал Кавказда фатарлагга сурамны ёсюп барганы туризм айныгыны бла байламлыды. «Кырулуш компанияладан билдиргенлерича, алычуланы төртден бири тыш регионладандыла. Алай эсе уа адамла мында юйлени инвестицияла этер умут бла неда бери келгенде жашар жерлери болур ючюн аладыла. Ол тюзмюде эмда сиз анга кыалай кыарайсыз?» – деп сорганды.

ДОМ.РФ-ни банкны туризм бёлюмюню башчысы **Георгий Попов** быллай шартла келтиргенди: туристлени саны ёсе барады, юйлеге сурам да анга кере болады. 2014 жыл бла тенгледиргенде, 2021 жылда кыошак юйлени саны эки кереге кёбейгенди. Бурунгу жылны эсеплерине кере, саулай кыралда алай юйледе бир миллиондан артык отуу бар эди. Дагыда женгил орнатырга эмда кёчюрюрге жараулу кыошак юйле сюерге сюйгенлеге кырал былтыр эмда быйыл 18 миллиард сом бла себеплик этгенди. «Ол кыйматлы амалды, кыоратылган бир сомну он сом бла кыайтарады», – дегенди ол.

Георгий Попов былтыр онбир айны ичинде статистика бла да шагърейлендиргенди. Анга кере туристлени саны кёбейгени бла Росейде биринчи жерге Къабарты-Малкъар чыкыганды, ызы бла Смоленск область эмда Карелия барадыла.

Пресс-конференцияда ырахат шахар болум кыурауу, инфраструктура облигацияланы, СКФО-да талай шахарны мастер-планларын эмда проектлерин жарашдырууну юслеринден да айтылган эди.

ОМАРЛАНЫ Мурат.

Ленинград толусунлай эркин этилгенли – 80 жыл

Халкъ бирча къажар суюлгенди

1944 жылны 27 январында Жигит Ленинград шахар толусунлай эркин этилген эди.

ЖАНЛАРЫН-КЪАНЛАРЫН АЯМАЙ

Ленинградны эркинлигин жуууклашдырыр ючюн жанларын-къанларын аямай урушхан таулу аскерчилени, совет халкъны башха миллетлерини келечилерини тизмеси уллуду. Бююнлюкде, шахар немисли аскерледен толусунлай эркин этилген кюнден 80 жыл озгандан сора да, Ленинградны къуршоудан эркин этген батырлары атлары унутулмагандыла.

Бек алгъа СССР-ни Жигити **Байсолтанланы Алимни** сагъыныргъа тийишлиди. Батыр уланыбыз Ленинградны къоруулай душман аскерлеге къажар урушда кёкге 277 кере чыкъганды. **Керменланы Магометгерий** да Балтий фронтну авиациясында къуллукъ этгенди. 1943 жылда «Красная звезда» деген ара газетде таулу лётчикни самолётуну къатында сураты басмаланган эди. Керменланы Магометгерий Балтий тенгизни башында хауа сермешледен биринде ёлгенди.

Сержант **Аналаны Таубий** «Ленинградны къоруулагъаны ючюн» майдалдан сора да «Кёнигсбергни алгъаны ючюн» майдал бла да саугъаланганды. Ол къуллукъ этген батальон Ленинград тийреде Волхов къатында сермешлеге къатышханды.

«Ленинградны къоруулагъаны ючюн» майдалны кёкюреклеринде жюрютгенлени арасында **Къулбайланы Къыралбий**, ефрейтор **Атабийланы Мухарбек** да бардыла. Ефрейтор **Битирланы Чапай** да тийишли кёрюлгенди бу бийик къырал саугъагъа. Ол Хорламны параданы къатышхан аскерчилерибизден бириди.

Коммунист партияны Чегем районда комитетини башчысы **Батчаланы Исмайл** урушха 1941 жылда июньда кетгенди. Ол Москвада Ленин атлы аскер-политика академияда курсланы бошар, Волхов фронтха уруш этерге ашырылады. Аны къауумунда Ленинградны блокадасын чачдырыу операциягъа къатышханды, Польшаны эркин этиу сермешледе батырлыгъын кёрюлтгенди.

Шахарны азатлауагъа кесини юлюшюн **Жантуудуланы Ибрагим** да къошханды. Ол къуллукъ этген 46-чы энчи лыжа батальон шахарны тегерегинде агъачлада душман бла къанлы сермешле бардыргъандыла.

Глашланы Рамазан Урюпинскде аскер училищени бошар, лейтенант чында Ленинград фронтха ашырылады. Зенит батареяны командири урушда болдурган жигитлиги ючюн **Къызыл Жулдузун**, Махтаулу къурун орденине, «Ленинградны къоруулагъаны ючюн», «Батырлыгъы ючюн» майдаллауагъа тийишли кёрюлгенди.

Дагъыда Ленинградны къуршоудан эркин этиуге **Доттуланы Ибрагим**, **Кючмезланы Юсюп**, **Къонакъланы Магомет**, **Тикаланы Солтан**, **Иттиланы Дадаш**, **Асанланы Ахия**, **Чочайланы Махмут** эм кеп башха таулу аскерчиле къатышхандыла.

872 КЮН БЛА КЕЧЕ

Ленинград душманны къуршоууна 1941 жылда 8 сентябрьде тюшгенди. Тарыхчыла жазгъанларыча, бу

кезиуге шахарда къалган адамлагъа аш-суу, отлукъ жетер тенгли болмагъанды. Ленинград къыралны башха жерлери бла жаланда Ладога кёл бла байланганды.

Жолну 1941 жылда октябрьде ишлеп башлагъандыла. Эрттенликде 20 октябрьде кёл жаланда 10 сантиметрге бузлагъанына да къарамай, ачыкъны сынап башлагъан шахарга биринчи жандаурлукъ жюк ашырылады – атла жюкленген 350 арба.

«Жашауну жолу» толу кючу бла жаланда бир айдан ишлеп башлагъанды: 22 ноябрьде шахарга ауур жюкле ташыган 60 ГАЗ ётеди. Ала шахарчылагъа 60 тонна ун



элтгендиле. Ноябрьден башлап, кюн сайын шахарга 100 тонна жюк келтириледи. Январыгъа бу тарихле он кереге ёсгендиле.

Водительлеге машинаны эшик аллында сюелип, рульну бир къоллары бла буруп жюрютюрге тюшгенди – буз ууалып, машина батып башласа, къутхарылыргъа онг болур ючюн. Быллай къыйын болумлада «Жашауну жолунда» таулу жигит водительле да болгъандыла. **Бёзюланы Хаммал**, **Аккийланы Аскерби** эм **Улбашланы Идрис** урушну аллында жыллада водительни усталыгъына юйренип, колхозда ишлеп тургъандыла. Къазауатны жылларында ала мамыр ленинградчылары ёлюмден къутхаргъандыла.

САУУТЛАДАН УГЪАЙ, АЧДАН...

Блокаданы кезиуюнде ачдан 630 минг адам ауушханды. Быллай тарихлени Нюрнберг сюдню кезиуюнде ачыкъ этгендиле. Башха шартлагъа кёре, адам къоранчла 1,5 миллионга жетгендиле. Аладан душманны сауутларындан, топларындан жаланда юч проценти жан бергенди. Къалган 97 проценти уа ачыкъдан ёлгендиле. Блокадада ёлгенле Пискарев къабырлада басдырылыпдыла.



Сабийлеге, абаданлагъа, ишлеялмагъанлагъа кюнне 125 грамм ётмек жетгенди. Предприятияде ишленгенле 250 грамм берилгенди. От ёчюлтючюлени, сауутланган къалаурланы эм ремесленный училищелени къауумларына 300 грамм болгъанды кюнне ёлчм.

Биринчи къыш артыкъда къыйын эди – хауаны суукулугъу 32,1 градусха дери тюшгенди. Айны орталыкъ суукулугъу 18,7 градус эди. 1942 жылда апрельде къарны теренлиги 52 сантиметр болгъанды. Хауа майгъа дери жылынмагъанды.

Къуршоуну кезиуюнде шахарга 150 минг топ атылгъанды, 107 минг фугас бомба чачдырылгъанды. Бу кезиуде юч минг мекам жокъ этилгенди, энтта жети минги бузулгъанды. Болсада ленинградчыла къоруулану мадарланы тохтатмагъандыла: төрт минг дот бла дзот къуралгъанды, орамлада 35 километр баррикада тартылгъанды, мекамлада душманнга от бардырылган 22 минг жер къуралгъанды.

Ма быллай къыйынлыкъланы сынагъанды дуня башында эм ариу шахарладан бирине саналган Ленинград. Болсада адамла тюнгюлмегендиле, Хорламны кёлдан келгенлерича жуууклашдыргъандыла. Хар кюнден да шахарчыла жаралы болган аскерчилеге къанларын бергендиле, алай тёлөннген ахчаны алмай, фронтха жыйгъандыла. Артда бу ахчагъа «Ленинградны донору» деген самолёт ишленген эди. Блокаданы кезиуюнде уа ленинградчыла 144 минг литр къан бергендиле фронтха.

Культура жашау да тохтамагъанды: блокаданы юсюнден назмула, симфонияла жазылгъандыла. Белгили композитор Шостакович, онгу бола турганлай, сюйген шахарын къоюп кетмегенди. Аны Ленинград кёрген къыйынлыкъланы юслеринден симфониясы адамланы жашауагъа итиниуюклерин ачыкълагъанды.

Блокада 1943 жылда 18 январыда чачдырылгъанды. Болсада гитлерчиле шахарга чабыуулану энтта жыл тенгли тохтатмагъандыла. Совет аскерле Ленинградны душмандан толусунлай Выборг, Свирско-Петрозаводск операцияны кезиуюнде Балтий флотну болушлугъу бла 1944 жылда 27 январыда эркин этгендиле.

ТИКАЛАНЫ Фатима хазырлагъанды.

Жамауат палата

Айырычуланы эркинликлерине къайгыра

Россейни Президентини айырыулары бла байламлы Къабарты-Малкъарны Жамауат палатасы жамауат эмда коммерциялы болмагъан биригиуге бла бирге ишлеуно юсюнден келишимле тауусханды.

Алагъа кёре бирге консультацияла ётдюрюллюкдюле, айырыулада жамауат къарауну бардырырча проектле тамамланыллыкъдыла, бу ишге къатышыргъа сюйгенле аллай онгла бла жалчытыллыкъдыла, асламлы информация органла бла байламлыкъла жюрютюллюкдюле.

Андан сора да, ала ишчи къауумла къуараргъа, «Энчи шартланы юсюнден» 152-чи федеральный законнга тийишлиликде аналитика шартланы сюзерге эркиндиле.

Жыйылыуно ача, палатаны башчысы Хазратали Бердов бу ишни магъаналылыгъын белгилегенди. «Бизни борчубуз айырыула ачыкъ, тийишли даражада ётерча, алада инсанланы эркинликлери сакъланырча, ала сайлауларын чурумсуз эталырча, айырыулагъа тийгъычсыз къатышалырча къыйын салыргъады», – дегенди.

Алай бла, биринчи кюн келишимле «Россейни халкъларыны ассамблеясыны», «Аскер къарындашыкъ», «Къабарты-Малкъарда добровольчествону айнытуу», «Экология – жашау» организациаланы, Битеуроссей халкъ фронтну, Россейни юристлерини ассоциацияларыны регионда бёлюмлери, «КъМР-ни муниципал къуралыуларыны совети» ассоциация, Нальчикни



Тиширууларыны совети бла тауусулгъандыла. Палатаны аппаратыны таматасы Анна Дьяченко билдиргенге кёре, келишимле дагъыда профсоюзла, политика партияла, башха жамауат къуралыула бла да тохташдырыллыкъдыла. Ала къол салынган кюнден башлап кючлерине кирликдиле.

Жамауатны атындан айырыула къалай бардырыллыкъларына къарауну 900-ге жууукъ адам тындырылыкъды, айырыула ётген жерледен битеу билдириуге Жамауат штабха жиберилликдиле, алай бла даулашы болумланы терк тюзетирге онг

чыгъарыкъды. Жамауат палатаны хар айыруу участкагъа жалынчакъсыз къараучуланы иерге эркинлиги барды. Аланы борчлары – айырыула ачыкъ ётерлерине, аланы эсеплери тюз чыгъарылырларына къарауду, информация, эксперт, право жаны бла болушлукъ тапдырыуду. Регион штабха онбеш адам киргендиле, аланы араларында журналистле, алимле, юристле, волонтерла, коммерциялы болмагъан организациаланы келечилери да бардыла.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.
Сурат авторнуду.

Эл мюлк

Сабанланы халларына къаралгъанды

Кёп болмай, РФ-ни Эл мюлк министри Дмитрий Патрушев бардырып, оператив штабны кенгеши болгъанды. Анга видеоконференция халда регионладан агропромышленный комплекслени (АПК) таматалары къатышхандыла. Къабарты-Малкъардан а эл мюлк министри Хасан Сижажев къошулгъанды.

Тюбешуно ача, федерал министр агропромышленный комплекс бла байламлы жетишимлени эм келир заманнга белгиленген ишлени юслеринден толу хабарлагъанды.

Бююнлюкде баш борладан бирине Дмитрий Николевич жаз башы кезиуюлу ишлеге тынгылы хазырланыуно санагъанды. Аны чеклеринде регионла алгъадан окууна техникаларын хазырлыкъда тутаргъа кереклисин чертгенди.

Къабарты-Малкъарны юсюнден айтханда, бююнлюкде эм мюлкде жаз башы кезиуюлу ишлеге тынгылы хазырланадыла, минерал семирткичле, урлукъ да аладыла эм энчи техникаларын бла оборудованиеларын жарашдырадыла.

Былыр арендаторланы тириликлери бла агротехника болжалдан кеч къалмай 70,6 минг гектарда кюзлюккел бла байламлы ишлени тамамларгъа онг табылгъанды. Бусагъатда кюзлюккеле болум игилей сакъланады эм бир тюрлю къайгы этерча шарт жокъду.

Россельхозараны Къабарты-Малкъарда бёлюмю эллени мюлк управлениялары бла бирге чычанла, аслам жайылып, уллу хата салмазларына кёз-къулакъ болгъанлай турадыла. Бир тюрлю бузукълукъ ачыкъланса, соймай, аны кетерирге ашыгъадыла.

Саулай алып айтханда, сабанлагъа 281,7 минг гектар бёлюнорюкдю. Андан 211,6 минг гектары жазлыкъларгъа бёлюнеди.

Жолоучула Малкьарны юсюнден

«Шимал Кавказны табийгъатын, адамларын да жюрегинден сүйгенди»



Кавказгъа солургъа неда илму жумушла бла келгенле таулары деменгиликлерине, табийгъатны ариулугъуна сейир этмей кьоймагъандыла. Аланы чыгъармаларында уа энчи жерни Элбрус алганды. Бу эки тѳппели деменгили тауну акъ чыранларыны тамашалыкълары чыгъармачылыкъ бла кюрешигенлени бютюнда келлендиргенди. «Пятигорскну кюнчыгыш жанына къарагъанда ачылган сейир сурат шахарда болгъан хар кимни да эсинде кѳп заманнга кьаллыкъды. Узакъда акъ чыранлы, эки тѳппели деменгили Элбрус сюеледи. Аны бир жанында уа Кавказ таулары бийик тѳппелери кѳрүнедиле – кѳкню узунуна акъ кьарлы сыртла. Тѳппелеринде кюнню жылы таякъларыны ойнагъанлары адамны кѳлүн кѳтюрмей кьоймагъандыла», - деп жазганды эсгерилеринде востоковед, аскер тарыхчы, жолоучу В.Ф.Новицкий.

Басхан, Чегем, Холам, Бызынгы, Малкьар ауузла, Элбрус, Дых-Тау, Ушба хауасыны тазалыгы, башха жерледе тюбемеген кырдыкларыны кѳплүгю, таза гара суулары бла жолоучулары, суратчылары тартханлай тургъандыла. «...Жюрегинги учундурган эсгерилеринги бир заманда да унутурукъ туйюлсе...», - деп жазганды Кавказны табийгъатыны юсюнден тарыхчы, этнограф С.Давидович.

Элбрусну тийресинде болгъанла, бютюнда уа аны тѳппелерине ѳрлѳялгъанла, бу деменгили таугъа суймекликни жашауларыны ахырына дери сакълагъандыла. Аллаядан бири Терк областыны жерни юлешиу управленийсыны башчысы М.З.Кипиани болгъанды. Ол жолоучулугъунда Кавказны табийгъатыны сейирлигине эс артыкъ бурмагъанын, сабийлигинден бери кѳп тамаша, ариу жерлени кѳргенин, алай Элбрусдан а кѳзлерин айырыргъа кьарыуу болмагъанын жазганды.

Алай бла 19 ѳмюрде быллай сейир суратла чыкьгъандыла: Николай Ярошенкону «Кавказ таулада», «Булутлары арасында», «Элбрус булутлада» эмда Архип Куинджини «Элбрусну кюн жарытхан тѳппеси», «Элбрус кюндюз», «Элбрус кече». 1883 жылда кѳрмючде Николай Ярошенкону «Кавказда жолоучулукъну юсюнден жазыула» деген сериясы кѳргюзтүлгенди. Анга уа регионну сейир табийгъатыны юсюнден 18 сурат киргенди.

Алагъа эр кишилени бла тишириулары суратлары, юйор турмуш, Пятигорскну, Железноводскну, Нальчикни, Владикавказны суратлары киргендиле. Николай Александрович ол заманнга кѳре сынаулу жолоучу болгъанын айтырчады. Ол Кавказда, Закавказьеде, Уралда, Швейцарияда, Италияда, Францияда, Германияда да болгъанды. Алай ол жангырыуу, тазалыкыны,

табийгъатны сейир тюрсюнлерин жаланда Кавказда сезгенин жаза эди. Ярошенкогъа адамла, аланы жашаулары, культуралары, тѳрелери, таурухлары сейир болгъандыла.

Ярошенкону таулулары, кьарачайлылары арасында кѳп нѳгерлери бар эди. Адамла аны ачыкълыгы, оюмлулугъу, ышангылыгы ючюн суйгендиле. Белгили таулу жарыкъландыруучу Абайлары Мисостну кьызы Ляля былай эсгергенди: «Ярошенко адамлыгы, ахшылыгы ючюн таулулары суймекликлерине тийишли болгъанды».

19 ѳмюрню 80-чи жылларында суратчы Басхан ауузда таулу эм кьабарты элде дайым да болады. Анга Гирхожанда, Эл-Журтда, Чалмасда, Кьызыл-Кѳзде, Ичкумелде (Огъары Басхан) таулулада кьонакьа тюберге боллукъ эди. Ол Орусбийланы кьонакьабайлыкълары бла хайырланып, таулулары жашау турмушларын сюзгенди, юйор байламлыкъланы, жууукълукъну тѳрелерин билгенди, адамлары сыфатларыны энчиликлерине эс бургъанды, ушакъла этгенди. Бу кезиуледе ол кьолундан кьаламны бла кьагъытны кетермей, кѳргенин суратха салгъанды.

В.Секлюцкий Николай Ярошенкону юсюнден китабында былай жазганды: «Ярошенко Шимал Кавказны табийгъатын, адамларын да жюрегинден суйгенди. Таулулары жашаулары, тѳрелери аны суратларында кѳп кере ачыкълангандыла. Ол Элбрусну тийресине, Кьарачайгъа барып, алада кѳп заманни тургъанды».

Алай бла Ярошенко Орусбийлада болгъан кюнледе, таулула бла ушакълада, бютюнда акъсакъалла бла, жырлагъа, тарых эм тукъум таурухлагъа тынгылагъандан сора «Озгъан жылланы юсюнден жыр» деген суратны жазганды. Аны 1894 жылда кѳрмючде кѳргюзтгенди.

Суратны ал жанында бий олтурупду. Тарыхчыла жазгъанларыча, аны сыфатында Орусбийланы Исмайылны таныргъа боллукъду. Аны ызындан миллет кийимледе эр кишиле бла тишириула сюеледиле. Автор аланы хар бирини да сыфатын энчи ишлегенди. Ала барысы да кѳл салып жырчыгъа тынгылайдыла. Тюрслеп кьарасанг, суратда Шимал Кавказны халкъларыны тарыхларыны бирлигин эслерге боллукъду. Ол а авторну тау халкълагъа этген хурметни, тѳрелерин, культураларын иги билгенин кѳргюзтгенди.

ТИКАЛАНЫ Фатима хазырлагъанды.

Тюшондюрюу

Осал кьылыкълардан кери турурча

Смартфонлары, тюрлю-тюрлю гаджетлени, телефонлары бусагъатда кьайсы сабийни кьолунда кѳрлукъ туйюлсе? Кьагъанакъчыкъланы окъуна да аллындадыла ала. Анала уа: «Баламы телефоннга кьаратып ашатмасам, унамайды ашаргъа», - дейдиле. Бек осалы уа – телефонлада акъылбалыкълар болмагъан кьызчыкълар бла жашчыкълар керек болмагъан кьаллай бир затны кѳредиле, аны кьой, аманлыкъларыны «ауларына» тюшедиле.

Сабийлени аллай осал ишледен кери этер муратда Хасанияны 16-чы номерли мектебинде информатикадан устаз Ботталаны Светлана Идрисовна классдан тышында кѳп магъаналы жумушла бардырады. Кѳп болмай «Точка роста» арада аллай юретиу-ангылатуу дерс бардыргъанды. Аны башлардан алгъа уа озгъан жылда декабрьде информатикадан ре-



спубликалы олимпиадада алчы жерлеге тийишли болгъан элли жашчыкъланы бла кьызчыкъланы аламан жетишимлери бла алгъышлагъанды. Тенглерини 8-чи «Б» классны окъуучусу Холаланы Далхатха, 5-чи «А» классдан Шауаланы Дамирге, Омар Баджмукга, 9-чу «Б» классдан Мухаммат Баджмукга, 6-чы «А» классдан Атайланы Амирге, Мусукаланы

Аланнга кьарсла бла тюбегендиле.

Ызы бла Светлана Идрисовна окъуучула бла «Интернетде аманлыкъларгъа кьажау цифралы билимни кѳтюрюу», «Информация окъуучусу Холаланы Далхатха, 5-чи «А» классдан Шауаланы Дамирге, Омар Баджмукга, 9-чу «Б» классдан Мухаммат Баджмукга, 6-чы «А» классдан Атайланы Амирге, Мусукаланы

«Цифралы амал», «Кесинги Интернетде аманлыкълардан кьалай кьорууларгъа боллукъса?» деген эм кѳп башха темаланы сюзгенди. Устаз хаталарыны бла хайырлы жанларыны юсюнден тынгылы айтыу бла чекленип кьалмай, окъуучулары оюмларын соргъанды, юретиу мультфильмлени да кѳргюзтгенди.

Былайда бир шартны белгилерге сюеме: Светлана Идрисовна аллай дерслени борчлу болгъаны ючюн угъай, кеси ыразылыгы бла хакъсыз бардырады. Сабийле информатикадан не кьадар кѳп билер ючюн, шабат күн да заманын кьызгъанмай келеди. Аны ючюн сюеделе окъуучулары да информатиканы. Ма аны хайырындан шахар, республикалы олимпиадалагъа да терк-терк кьатыша, жетишимле болдурадыла.

ХОЛАЛАНЫ Марзият. СУРАТДА: устаз Ботталаны Светлана дерсни кезиуонде.

Оюм

Кьонакъланы бохчаларын марау кьайдан чыкьгъанды?

Таныш кьызымы кьарындашы кѳп болмай кьатын алгъанды. Келинни, киеуно да жууукълары тойну шахарда бек багъалы ресторанда ѳтдюрюрге таукеллендиле. Аны билгенле ол болумгъа сейир окъуна этген эдиле. Нек дегенде эки юйор да кьуллукълада ишлемеген неда энчи бизнес бла кюрешимеген орта кьолайлыла эдиле.

Кьызыны жаны тынч-тынч той кюннге хазырлана башлайды. Нек дегенде, ресторанны телегенден сора да, ала, тѳреге кѳре, жангы жууукъларгъа сыйлы саугъала да хазырларгъа керекдиле. Юйде уа жаланда жашларына машинагъа жыйышдыргъан 300 минг сомдан сора жокъду. Тойну уа башхаладан осал ѳтдюрюрге суймейдиле.

Киеуно юйорюно кьоранчлары азыракъ болгъанлыкълар, алада да артыкъ ахча жюрюмейди. Рестораннга уа ахча телеуно бир кесегин бергенлери себепли, башха затлагъа кьалгъаны дыккы эди.

Тойну аллында ушагыбызны кезиуонде тенг кьызым ресторанны ахчаны чакьырлыгъан кьонакълар келтиргенден тѳлеп бошаргъа муратлы болгъанларын айтады. Сора, кьууанч күн да озуп, хапар айтырча тюейбиз.

- Билемисе, адамла нечик бѳтсизледиле, - дейди ол.

Сейирге кьалып: «Не болгъанды», деп сорама.

- Беш минг алып, саулай юйорлери бла ненча адам келгенин кѳрсенг, сейир этер эдинг. Биз а андан аслам ахча тюшер деп, ышанып тура эдик.

Ол сѳзле мени болмагъанча абызыратадыла. Мени оюмуна кѳре, адам аллай иш бла байламлы алай кьаты сѳлеширге эркин туйюлдо. Бизни миллетде алай дау этген адет болмагъанды.

Шѳндюгю заманда адамла иш хакъгъа кючден кечиндирдиле башларын. Сора жууукълар-ахлу, аланы кьууанчча чакьырса, сансыз этип кьоймагъанларына кьууанып, кьолларындан келгенича сый этип бардыла. Анса да адамларыбыз бир бирлерин асламында бушуулада кѳредиле. Тойлагъа чакьырмасала, барылгъан да этилмейди. Алай бла жууукълар, тенг да бир бирден айырыла барабыз.

- Адам жууургъанына кѳре узатыргъа керекди аягъын, мени оюмуна кѳре. Сени кьолайынг багъа ашханада кьууанчынгы ѳтдюрюрге жетишмей эсе, неге керекди биреуге эришип, борчлу болуп кьалыу... Не себепден тѳлерге керекдиле сени жууукъларынг аны багъасын? Хар адам да кьолайына кѳре этеди. Аллаи акъыл бла биреуно да тойгъа чакьырыргъа керекмейди. Учзуракъ ресторанда тойларын бардыргъанла да кеслерин башхаладан осаллагъа санамайдыла. Ала онларына кѳре ѳтдюрдиле, кишиге да дау этмей, - дегеними ушакъ нѳгерим артыкъ жаратмады.

Юйор кьурау бла байламлы битеу жарсыула бизни миллетде эришмеклик бла байламлыдыла. Хар нени да башхаладан осал болмайым, деген акъыл бла этедиле адамларыбыз. Болсада тойларыбызда, алгынча, берекет кьалмагъанды. Жарсыугъа, миллетни 20-30-жыллыкълар келечилери тойну башха тюрлюсюн билген да этмейдиле. Шѳндюгю ата-анала да сабийлери суйгенден таймайдыла.

Тойгъа келген жууукъланы бир бирлери бла тынгылы сѳлешир онлары да болмай кьалады. Кенг хант кьанганы бир жанындан сѳзонгю кьычырып айтмасанг, музыкадан эшитдирир онг болмайды. Бир-бир ресторанда аны таушун болмагъанча кьылыкълары улуу этедиле. Ол тохтагъан такъыйкьалагъа адамла айтырыкъларын айтыргъа ашыгъадыла.

Битеу башда сагъынылгъан шартла халкъларыбызны саныны ѳсююне чырмаудула. Нек дегенде жаш адамла шѳндю аллай излемлени толтурурча кьолайлы туйюлдоле. Аны себепли кьыз келмез манга, аны бермезле, дегенча оюмла кѳплеге тыйгъычдыла бююнлюкде. Быллай болум сакъланганы кьадарда, иги жанына тюрленуле болурла деп, ийнанган кьыйынды.

ТАППАСХАНЛАНЫ Аминат.

Унутмау

Музыка санатха керти къуллукъ этгенди

Бу кюнледе республиканы жамауатына уллу бушуу сынаркъа тюшгенди – Къабарты-Малкъарны халкъ артисти, республиканы Комсомол саугъасыны лауреаты, булбул ауазлы жырчыбыз Текуланы Масхутну жашы Махмуд дуниясын алышханды.

Теку улу 1935 жылда 15 сентябрьде Кенделенде тууганды. Анасы, элде анга Мадина дегенди, уста къобузчу эди, Масхут а ариу жырлагъанды. Сабий Махмудну жырлатып, анга тынгылагъан таматаланы, гитчелени да хычыуун жубанчлары болгъанды. Школгъа барып башлагъанда уа, самодетельный коллективлени эришулеру бармагъандыла ансыз.

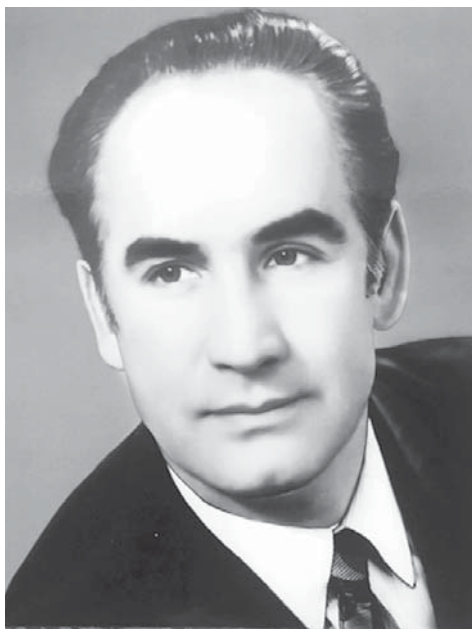
«Бизни юйюбюз кюн бетде эди да, кюн кеп туруучу эди арбазыбызда. Атабызны хар къошдан эннгени къууанч эди – анабыз атам суйген ашланы этиучо эди. Биз а, сабийле, атабызны тегерегине жыйылып, сейир хапарларына, жырларына тынгылап, жатаргъа унамай тургъанбыз.

– Халкъны кечюрген кюн эсимдеди, – деп эсгере эди ол. – Анам манга миллет кийим да тигип, 8 мартда, тишируулары байрамларында, акъ чепкенчигим бла халкъ аллына чыгып, «Минги тау» жырны айтыргъа хазырлана эдим. Алай а ол эрттенликде кычырыкъ тауушлагъа уянган эдим...»

Жети классны – Ровнода, онунчуну Джамбулда бошап, Ташкентде медицина институтха кирирге эди Махмудну мураты. Кечгюнчю жашны ары алмагъанда, музыка училищеге киргенди.

Ата журтха ол диплому бла къайтханды. Аны республикалы филармониягъа алгъандыла. Кеп ишлерге тюшгенди, алай ол не эди ишин суйген Махмудха? Элдеде, шахарлада, солуу юйледе, байрамлада, Къабарты-Малкъарны адабиятыны, маданиятыны декадаларында концертле кергюзгенди. Ол малкъар халкъны тин хазнасыны ёсген, айныгъан заманы эди.

Жырчылары араларында Махмуд ариу сыфаты, къайтарылмаз ёню, кеп тилде айтылгъан жырлары бла энчи эди. Кёзге терк урунганды. Бирде,



1958 жылда «Нальчик» санаторийде концертден сора, аны къатына келип, бир тишируу: «Сизни ауазыгъыз бек ариуду. Сыфатыгъыз да алай. Баям, сиз Ленинградда консерваторияда окъуп, жыр айтыу жаны бла билимизни ёсдюрюрге керексиз», – дегенди. Ол Ленинградда А. Римский-Корсаков атлы консерваторияда ишлеген профессор Ольга Пядышева болгъанды.

Консерватория Махмудну ариу умуту эди. Ол окъуу юй анга жыр айтыуу бек бийик дерслерин бергенди. Биринчи, аны ёню баритон деп айырып, анга кере юйретгенди. Бир кесекден а аны тенор фахмусу бютунда бийик болгъанын ачыкълагъандыла. Махмуд игилени санында эди. Дуниягъа белгили Елена Образцова бла Владимир Атлантов да аны бла окъугъандыла. Ленинград консерватория анга концерт жырчы эм устаз деген усталыкъланы бергенди.

Махмуд Нальчикге 1963 жылда къайтханды эм къыркъдан артыкъ жылны Республиканы къырал филармониясында ишлегенди. Россейни къалайында да болуп, фортепиано, къобуз, симфония оркестрни биргерлерине жырлагъанды.

Ол «Эшитемисе?», «Зульфийа», «Таулагъа чакъырама», «Жашлыкъ», «Туугъан элиме ашыгъама», «Сюймекликни сакъла», «Сени терезенг», «Менсиз къалай жашайса?», «Кюн ахшы болсун, адамла!», «Унутурмамы сени?», «Туугъан жерим – жюрек жырым», «Жабалакъ», «Акъ таула», «Жан дарман», «Къадар» деген авторлу эм дагъыда халкъ жырла болуп, «Танг жулдузум», «Арбачы», «Аргъы тауу башында», «Кёк кёгюрчюн», «Къойчу жашны жыры», «Секиртмени жыры», «Жашны сагъышлары» деген эм башха жырлары бирча ариу айтханды.

Орус, украин, башха тилдеде да бек ариу жырлагъанды Махмуд. Ол «Средь шумного бала», «Ах, ты душенька», неаполитан тилде «Марекьяре», С. Есенинни сёзлерине «Отговорила роща золотая» деген романсланы айтханда, анга уллу залла солуу алмай тынгылагъандыла.

Махмуд Музыка театрда Моцартны «Свадьба Фигаро» деген операсында Дон Базилиону, П. Чайковскийни «Пиковая дама» Германны эм башхаланы тенор партияларын да жырлагъанды.

Иги кесек заманны ичинде Теку улу Нальчикде музыка училищеге ишлегенди. РФ-ни сыйлы артистлери Таукенланы Галина бла Бапыналаны Зариф аны къолунда окъугъандыла.

2002 жылдан арысында уа Махмуд Шимал Кавказны искусстволарыны къырал институтунда юйретгенди студентлени. Дагъыда Текуланы Махмуд башха магъаналы ишле этгенди

– алты жыр жыйымдыкъ жарашдыргъанды ноталары бла. Китапла жыр бла байламлы усталагъа, окъучулагъа, студентлеге да керекдиле. Дагъыда ала музыка тарыхыбызны эсде къоярыкъ эсгертмеледиле.

Биринчи китабы «Эшитемисе?» деген аты бла 1996 жылда чыкъгъанды басмадан. Эллим аны хазырларгъа болуша, быллай ноталы китапланы чыгъаргъан тынч болмагъанына тюшонгенме. Ары ол кеси жырлагъан жырла киргендиле. Анда, халкъ жырла бла бирге, Къулийланы Къайсыны, Зумакуланы Танзиляны, Мокъаланы Магометни, Боташланы Иссаны, Бабаланы Ибрагимни, Маммеланы Ибрагимни эм башхаланы сёзлерине этилгенле бардыла. Музыканы уа Жеттеланы Мустафир, Байчеккуланы Абидин, Рахайланы Анатолий эм башха композиторла жазгъандыла.

Ызы бла Махмуд энчи китапла этип, Къулийланы Къайсыны, Зумакуланы Танзиляны, Алим Кешоковну сёзлерине жазылгъан жырлары басмалагъанды. Сора дагъыда малкъар, къабарты халкъ жырлары да бирге тийишдиргенди.

Бирде аны биргесине ишлеп келген Наталья Гасташева, Махмудну сагъынып: «Москвада Колонный залда Гыттыулары Максимни чыгъармачылыкъ ингири баргъанда, биз бирге болгъанбыз. Махмуд анда малкъар тилде жыр айтханда, аны, къарс уруп, сахнадан иймей тургъан эдиле», – деп эсгере эди.

Алгъаракълада СКГИИ-ни ректору Рахайланы Анатолий интервьюсунда: «Мен Махмуд Масхутовичге бек уллу сый береме. Ол аламангъа устазды, адамлыгъы да алайды. Кетеме дегенинде, кетме деп тилегенме. Таза жюрекден тилегенме. Алай, саулугъум осалды деп, унамагъанды. Мында окъуу системагъа Петербург школну методикасын кийиргени ючюн а бек ыразыма анга», – деген эди.

Текуланы Махмуд жыр искусствогъа салгъан къыйыны ючюн республикада жашагъанладан кеп махтау, ыразылыкъ сёзлеге да тийишли болгъанды.

Бюгюн, ол махтаулу адамыбызны кетгенине бушуу эте, ахлуларына, шуёхларына ала бла бирге ачыу этгенибизни билдиребиз.

МУСУКАЛАНЫ Сакинат.

Бир элде къол уста Солтан жашап болгъанды, бешикле этген. Ол журтда кеп миллетлени келечилери тургъандыла. Солтан, таулу болгъанына ёхтемленип: «Таулула озгъан ёмюрледе битеу Кавказда да къол усталыкълары бла атларын айтдыргъандыла. Темирни, агъачны да букъдурулуп тургъан ариулукъларын дуниягъа баям этгендиле. Таулу къаны болгъанны къолу уста болмай амалы жокъду», – деучо эди.

Болгъан иш

Къан бла келген жан бла кетеди

Заманга кере бешиклени омагъыракъ этгенле чыкъгъанлыкъгъа, Солтан да, къарт болуп, ишден тыйылгъанлыкъгъа, аны бешиклерин анала тышына атмагъандыла, тёлуден-тёлуге ётдюргендиле. Жыргъа ушай эди хар бешиги. Ариула болгъанларындан сора да, огурулу эдиле: балачыкъла аурумай, терк ёсе эдиле. Аны жашы Кемалны сабийлери да ёсдюле... не аппаларыны тилин билмей, не миллетлерин истемей тохтадыла.

Башха миллетли келини: «Адам жашагъан жерине ушаргъа керекди. Жамауатдан айырылмаз ючюн», – дей эди. Аппа уа жияп къалды. «Алан, Испаниягъа барсагъыз – испанлыла, Италиягъа кечсегииз а, италиячыламы боллукъсуз?» – деди.

Туудугъу Кристина: «Аппа, мен халкъла аралы эришиуде хорлап, италия тилни бек иги билгенге саналгъанма. Ой, мен Римде жашасам эди, Венецияны кёрсем эди...умутла, умутла, умутла...»

ала толсала, кече-кюн да италиячыма деп турур эдим!» – деди. Солтан а мудах болду. Ингириде жашы Кемал ишден келгенде, анга тырман этди: «Алан, Кемал, сени төрт сабийингден бири тауча сёлешмегенлери бла чекленмей, къайда жашасала да, ол жерни адамы болургъа хазырдыла», – деди. Ол а: «Атам, сени билиминге битеу эл сукъланып тургъанды, школда да устаз болгъанса, къалай ангылаялмайса: адам жашагъ-

ан жерине ушаргъа керекди. Эстонида жашай эсенг, аланы тиллеринде сёлеш, эстонлу бол. Къазахстанда да къазах тилге юйрен, къазах бол, ансыз ишсиз-кюнсюз къаллыкъса». «Таулулай къалыргъа уа нек жарамайды Эстонияда? Къазахстанда биз къалгъан эдик да таулулай», – деди Солтан. Жашы ахтынды. «Ангылайма айтханынгы, атам. Алай шёндюгю дуния башхады. Кёресе да, бизни сабийле тауча да билмейдиле. Тегереклеринде не тил эшитселе да, анга кёчюп къаладыла». Солтан къара тебе болду. Ол кесин да терслей эди: нек юйреталмагъанды ол туудукъларын ана тилине? Школ да жута эди заманын, андан бош сагъында уа чаба эди ма-стерскоюна бешикле этерге...Келини уа башха миллетден...

Бир кюн Солтан элде бек тамата Асланнга барды. «Аслан, сен хаж да къылгъанса. Бу элде жаш адамла

бла да байламлыгъынг барды. Акъыллы адамса. Жаш адамланы жыйып: «Кёплукъ хорламасын, хар биригиз юйюрюгюзде кесигизни тилигизни жюрютюгюз», – деп айт. Биз, акъсакъалла, сени оюмунгу тюзге санагъаныбызны айтырбыз», – деди. Къарт Аслан аны оюмун тюзге санады. Жыйылдыла клубда жашла, къартла да. Аслан элде къабартылыла, таулула, оруслула да жашагъанларын айтды, сора хар бири энчилигин сакъларын тиледи.

«Мен хаж къылып келгенме, сиз билесиз. Бизни жаратхан Аллах тиллерибизни бир хыйсапдан этген болур тюрюлю-тюрюлю. Дунияны сейирлигин тюр этмейик, тиллени ёчюлтмейик», – деди Аслан. Ызы бла клубда эки миллетни адамлары къурагъан юйюрледе ана тиллени сакълагъан бютунда къыйын болгъанын айтдыла. Кечге дери бардыла кенгешле.

Экинчи кюн Солтанны тамата туудугъу Лариса устаз тенглерине: «Къызла, уялама, алай мен шёндюге дери сизни алдап тургъанма, анамы миллетинденме, деп. Атамы, аппамы миллетлерин букъдуруп. Энди клубда кружокъгъа да барлыкъма, кеси аллыма да юйренирикме, малкъар тилде эркин сёлешгинчи, тохарыкъ тюрлюме», – дейди. Завуч Халимат Борисовна уа: «Лариса, билемисе, сени аппангы бешигинде ёсгендиле бизни сабийлерибиз, туудукъларыбыз да. Сени къылыгъынг сейир этип тургъанма. Хо, тобагъа къайтханынг иги эди. Къан бла келген жан бла чыгъады, аны эсде тут», – деди.

БАЙСЫЛАНЫ Марзият.

Мадар

Ауруу кенг жайылмазча

Къабарты-Малкъарда юй къанатлылагъа грипп жукъмазча дайым эс бурулгъанлай турады. Ол санда тийишли мадарла этиледиле. Бу жаны бла жумуш бютун жетишимли бардырылыр ючюн, КъМР-ни Эл мюлк, Табийгъат байлыкъла эмда экология министрстволары, Ветеринарияны управлениасы, Россельхознадзорну Шимал-Кавказ федерал округда управлениасы байламлыкъда ишлейдиле.

Республикада тийишли ветеринар-профилактика эм диагностика ишле РФ-ни Эл мюлк министерствосуну, Ветеринария департаментини эм республиканы Правительствоосуну жыл сайын белгиленген планына кере тамамланадыла.

Ветеринарияны управлениасындан билдиргенлерича, юй къанатлы тутхан мюлкледен сора да, арбазлагъа да жюрюп, аны къоркъуулугъуну юсюнден ангылатадыла. Ведомствода билдиргенлерича, бюгюнлюкде республикада ауруу ачыкъланмагъанды. Болсада мындан арысында да андан сакъланыугъа аслам эс бурулукъду.

Къар жауады. Алай жарыкъ жауады, сууукъду деп, тарыгырыгын окъуна келмейди. Дунияны, сени жюрегинги да таза этгенине уа къуанаса, ыразы боласа.

– Аллахны хар кюню да сауады, – дейди къоншум, жашауу келген тишируу. – Къарачы сен бу ариулукумга!

Ол да, менича, балконуна чыгып, къарны сабыр жаугъанына къарайды. Ангылап турама, эрттеден да къосей эди жер быллай ариу къарга бөленирге, бар анга дери болгъан жарсыуларын, ачыуларын унутурга, дуня гюняхларын ариулануура. Ол а къыш жарымындан озгъандан сора къуандырды. Къоншум балконуну башындан энишге салынган къар сыммеклени тизилгенлерине къарап, неге эсе ышарады. Айтхан а этмейди. Баям, сабийлигинде, анасында букъдуруп, нёгерчиклери бла быллай сыммеклени эмгени тюше болур эсине. «Нарт Къарашауагъа ушаш», – деп келеди да кёлуме, мен да ышарама.

Ма былай, тюз да къолум бла узалгъанлай, акъ къайын терекчигими бутакларына жетерикме. Ала уа бир багъалы мияладан болгъанча, жылтырайдыла, жанадыла. Ол тюнене кибик эди, Минги тау тийресинден келтирип, бир аламант жаш аны былайда, мени тереземи тюбюнде орнатханы. Ол назик къайынчыкъ алай терк ёсгенди, уллу, жарыкъ терек болуп, энди беш къатлы юйню башындан къарайды. Жел къаты урса, ол

алай чайкъалады, шургулу хапар айтханча, кимни эсе да юсюнден сарын такъгъанча. Ол заманда аууп кетеди деп къоркъуучума анга, мен суйгенлеге узакъ ёмюр тилей. Ол аладан бириди, мени ушакъ нёгерим, кеп тасхамы билген, тюзетген, кёл этдирген да. Ма бюгюн а сюеледи, къырапкъ басып, омакъ болуп, тынчылыкълы. Анга да къуанама.

Къанатларынгы кесим кесерме, Иерик туююлме ёлгюнчю...

Бек ариу къызлагъа да атагъандыла алай. Халкъ жырда айтылгъан батыр Дюгербийни төрт къызындан бирини, ючюнчюсюню, аты да алай эди: «Кёгюрчюн!» – деп, къубулта эди анасы. Артда уа, кесе душманла келдиле да, Дюгер

Къызланы кёгюрчюнлеге ушатхандыла халкъ жырчыларыбыз. Мажырыулары Боташны жырында былай айтылады:

Кёгюрчюнле уа – жилияп Келликле ызынгъ бла, Бири – туугъан эгечинг, Бири къайын къызынгдыла...

Къочхарланы жигит Дебошну жырында уа: «Къабыр къангаларынгы эмен агъачдан жоналла, ой, къабырынга кёк кёгюрчюнле къоналла», – деп айтылады, кёгюрчюнлени мёлекле бла тенг этип. Биринчи герман уруша кетген таулу жашладан бири толмаз умутунда былай инжиледи:

Ой, игисагъан, бир кёк кёгюрчюн болур эди, Къанат къагып, мийик кёкге учуп кетерге, Мен термилеме энди, туура къосеп ёлеме Къобанны суундан жангыз бир стакан ичерге...

«Кёгюрчюн» деп атагъандыла ариу жырларына Мамучуланы Дина бла Тамбийланы Къасбот:

Барды, барды бир кёгюрчюн джюрегимде, Учуб чыгыб, кеталмайды мийик кёкге. Айтыр сёзюм айланады тил учумда, Дуня бары сыйынганды ууучума...

Ма алайды кёгюрчюнлени хапарлары халкъ ауузунда. Къар а жауады, жауады, терезелерибизни ары жанын омакъдан-омакъ эте.

МУСУКАЛАНЫ Сакинат.

КЪАР ЖАУГЪАН КЮН

Хапар

Тюбюнде уа, жерде, сабийле ойнайдыла, чаналарын тартып, арбазны төгерегине айланадыла. Аланы ызларындан чабадыла, айырылмай, бу арбазда ёсген кючюкле, ойнакълай-ойнакълай.

Мени кёрюп, кёгюрчюн келип къонады балкон къыйырына. Ола аякъчыклары юшютюр деп къоркъама. Сора тюбюнде балконну башына гыржин уууп атама. Сора учадыла алайгъа төгерекден кёгюрчюнле. Чёплейдиле къар къатыш гыржин ургуланы, бирде инжи кёзлери бла манга къарай, сау бол дегенча. Мени уа сагъышларым узакълагъа кетедиле...

Кёгюрчюн. Эртте суйгенлерине айтхандыла алай:

Айлана, жюрюй келгенме, алан, Тутханма кёксюл кёгюрчюн.

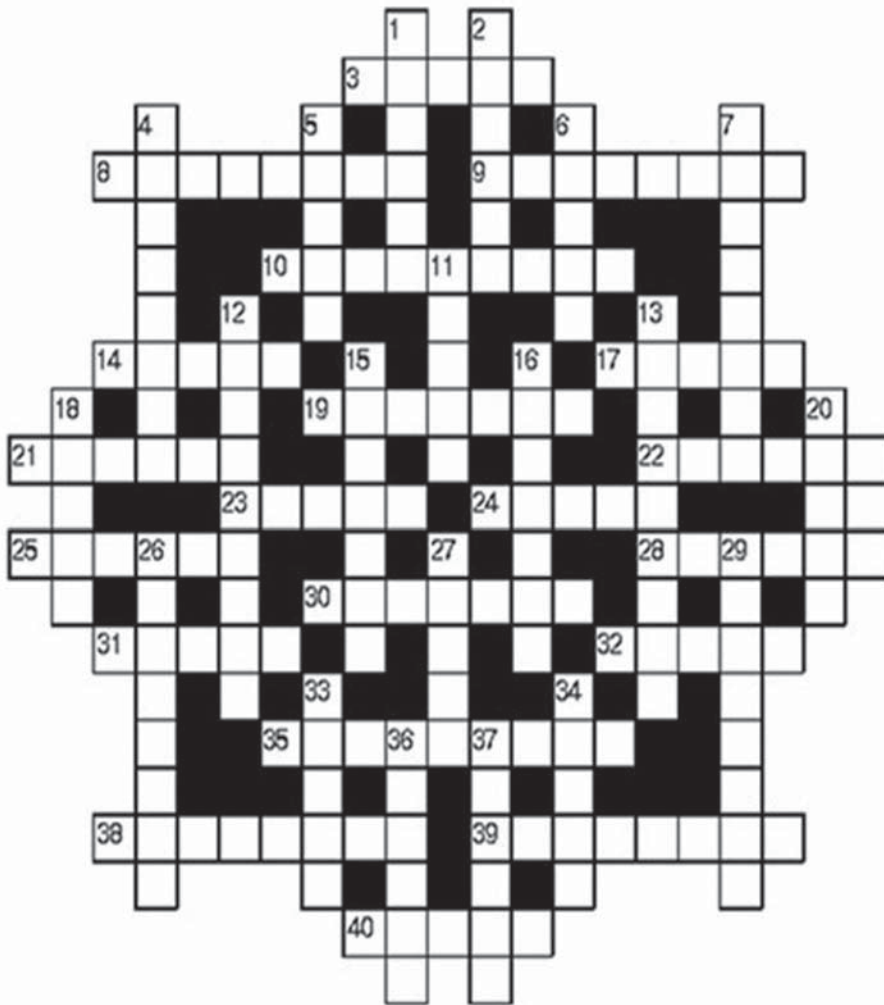
бийге къызларын мингиле берсин деп, келечиле ийдиле. Жаны чыкыгынчы кюрешди Дюгербий сабийлерин, юйю, журтун къоруулай. Хорлатмаз эди, «келген душман къара туман болмаса, ол тогъуз чери иймесе аны арбазына. Жети бичакъ жара тюшмесе, душманнга онг тапмазын билмесе, къачыгыз, деп къычырмазед къызлагъа, мыйыгында къан тамычы къызара».

Ол заманда бели къарыш болмагъан Кёгюрчюн, экиаууз узун саплы балта алып къолуна, жан атханды эгечлери бла бирге Къапчыгайны бийигине, анда, төртюсю да беллерине салам духла байлап, алагъа от алдырып, жана-жана, къаядан секирип ючюн. «Къызла чыкыгъан къая жолу тик эди...» Айлана болур ол Кёгюрчюнню, аны эгечлери Жумарукъну, Оймакъны, Асылны ауаналары Чегем ауузунда, къанат къагъа...

СЁЗБЕР

ЭНИНЕ: 3. Адамны жер юсюнде болжалы. 8. Жукъа жаулуку. 9. Египет ала бла айтылады. 10. Кеси аллына уюгъан айран. 14. Таулу эр киши ат. 17. Отунчуну кереги. 19. Адамны сары этген ауруу. 21. Белгиленген къуанч. 22. Ислам динде Мухаммад файгъамбарны (Аллахны саламы анга болсун) туугъан кюнюнде этилген къуанч. 23. Бир келин бирсине алай болады. 24. Азияда хажилени баш кийимлери. 25. Зат ишленгенде, аны терсине кетген белгиси. 28. Ат арбаны кереги. 30. Шималда уллу сахар. 31. Къарачайда курорт. 32. Юй башда тютюн чыкыгъан жер. 35. Ырысхынгы, жашауунгу сыйырыгъа келген душман. 38. Бизде таулу адам. 39. От тиргизгенде керек болум. 40. Къоркъуулу чабакъ.

ЁРЕСИНЕ: 1. Тишируу ат. 2. Тёзюмлю, кючлю ат. 4. Андан бал туз этедиле. 5. Дарман ханс. 6. Къабырганы алгъан музыка инструмент. 7. Ол Ижевскде жашайды. 11. Бузоу тапхан ийнеки биринчи сютюнден этиледи ол. 12. Жюнюн ол халы аны учуз этдиреди. 13. Азияда бандитлик. 15. Терекни жасауу. 16. Уучу чабырла. 18. Татлы жилек. 20. Бу хансны атына жилияп сют деп да айтадыла. 26. Акъгъан сууну тауушу. 27. Кийикле тузгъа ары жюрюйдюле. 29. Жюрек такырыкы. 33. Мифледе эмеген маталлы жануар. 34. Киритни нёгери. 36. Булунгу тийресинде жер ат. 37. Адыг халкъладан бирини адамы.



Газетни 6-чы номеринде басмаланган сёзберни жуаулары:

Энине: 5. Ырысхы. 6. Ышаныу. 9. Алаша. 10. Къаргъа. 11. Апасы. 12. Къууут. 16. Чубур. 18. Тасхачы. 19. Къанатлы. 20. Акъылман. 21. Амалсыз. 22. Жауун. 25. Ауара. 30. Кабул. 31. Боран. 32. Салта. 33. Ахлула. 34. Чомача.

Ёресине: 1. Эришиу. 2. Чырану. 3. Сыргъа. 4. Тылпыу. 7. Илму. 8. Асыу. 13. Уччалау. 14. Сайлама. 15. Ачыкылыкъ. 17. Барамта. 23. Азан. 24. Улутха. 26. Улакчы. 27. Рота. 28. Къобан. 29. Малчы.

Иттипулюк

Жарыкълыкъ излеген назмула

Бу хапарыбызда Ставрополь крайда жашагъан орусла назмучу Нина Можная бла шагырей этерге излеибиз окъуучуларыбызны. Аны къауум назму китаплары чыкыгандыла. Алада адамгъа, туугъан жерге суймекликни кёребиз, табийгъатны ариулугуна энтта бир кере тюшюнебиз. Ол бир ненча малкъар назмуну да орус тилге кёчюргенди. Биз да аны малкъар тилге кёчюрюлген назмуларынды экисин басмалайбыз.



АНДА, УЗАКЪДА

Анда, узакъда, Черек боюнунда, Чууакъ кёкню чыммакъ-акъ жарыгында, Чаришдеча, жорта баралла атла, Бири артха къала, бири чыгъа алгъа.

Жашил талада ариу голле чагъа, Чайкъай аланы желле, боранла. Узакълада кишней акътуякъ тайла, Алай эте озалла кюзле, жайла.

Минг-минг къайгыла, мингле да жолла, Черек алып кетер ингир ала. Чокъуракъ чыгын биргесине элтир, Мени жарсыуум аны бла кетер.

НАСЫП

Жюрегим эрттенликден насыпдан толгъанды: Кёк бийигине къара, анда хауа къалала, Сюелелле, акъ булутлача, туура кёрюне, Тереземи ачама, сыйынмайла ала.

Танг ала бла тенг туруп жарыкълыкъ излеиме, Тал терекни кишиуларын къолларым сылай. Жанкъоз голле къарны, бузну жырып чыгъалла, Чапыракълары сууукъ аязлада къалтырай.

Алай эте, жашил жазы да келеди, Гебенекле да уча, къанатларын къагъа, Булбулла уа айталла сейирлик жырла, Кел, насып, эшикни ачып турама санга.

ОСМАНЛАНЫ Хыйса
хазырлагъанды.

Тил хазнабыз

Аз хайырлана, унутула баргъан сёзлерибиз

Къарачай-малкъар тилни ангылатма сёзлюгюнде отуз мингден артыкъ сёзюбюз барды. Бир адамгъа аланы барын да кёлден билген бек къыйынды. Хапарда, жазыуда хайырланып турмасанг, аланы унута бараса. Ол алай болмаз ючюн, газетибизде аз хайырлана баргъан сёзлерибизни айта, аланы эсге сала турабыз.

Акъчы – жау эм бишлакъ этючю адам.
Аулам – сютню башыны бир кереге алыннганы.
Ууахты – заманны къысха кесеги.
Юртюрю – кюн батып, кёз байлана башланган кезиу.
Ауукъ – заман кезиу.
Асхут – эрттенлик бла кюн кюн ортаны арасы.
Маркъа – сют ичген, эмчекден айырылмагъан.
Морс – кёгетлени сууларына суу къошулуп этилиучю, суусапны кесиучю татлы ичги.
Малкёз – биреуню байлыгына сукъланыучю жут адам.
Мамурач – айыуу баласы.
Мьтыр – эринчек, хомух.
Ныхыт – къаялы таулада ётерге къыйын жер.
Напча – бир затны ариу, омакъ этилиучю.
Озай – сабийле хар юйню да аллына барып, айтып туруучю жыр.
Онай – алгъын заманлада кийиз, чепкен басханда айтылгъан жыр.
Орман – агъач.
Оспар – хыны, адепсиз.
Осуй – ёксюз сабий неда сабийле аманат этилген адам.
Оюнчакъ – иллуа.

Шахарланы сыфатлары сакъланырча

Сколковону Управление школунда «Къонакъбай шахарла» академия программаны «Шахар болум эм туризм инфраструктураны айнытуу» бѐлюмюню экинчи кесеги бошалганды. Анга къыралны 30 шахарындан 150 адам къатышханды. Бизни республикадан Нальчикни администрациясыны бла Курортла эм туризм министерствону келечилери, ол санда администрацияны башчысы Таймураз Ахочов бла министрни орунбасары Шауаланы Ислам баргандыла.

Программаны мураты лекцияланы, юретиулени юслери бла шахарланы айнытырча проектле жарашдыруду. «Шахар болум эм туризм инфраструктураны

айнытуу» бѐлюмюнде туризмге бизнесни къатышдыруу амаллары сюзюлгендиле, аланы бирге айнытууну онглары изленгендиле, инфраструктурагъа къаллай излемле салыннганына, тыш къыраллы сейир сынамагъа къаралганды. Аны бла бирге шахарны тарых хазнасын, энчилигин сакълугъа да эс бѐлюнгенди.

Программаны Россейни Экономиканы айнытуу министерствосу бла школ былтыр сентябрьде жарашдыргандыла, быйыл а аны чегинде юрениулени мингнге жуукъ адам ътерикди, деп билдиредиле Курортла эм туризм министерстводан.

Бир ыйыккыны ичинде



Келишимге

Къол салгъандыла

Росгвардияны Къабарты-Малкъарда управлениясыны таматасы полицияны полковниги Сергей Васильев эм «Биринчилени атламлары» деген сабий эм жаш тѐлю битеурроссей жамауат-къырал къымылдауно регион бѐлюмюню таматасы Аслан Шипшев байламлыкъла жюрютуоно юсюнден келишим этгендиле.

Ол жумуш жаш тѐлюно аскер-патриот халда ъсдюрою эм юретиу жаны бла биригип ишлеуге жораланганды. «Биз не жаны бла да билеклик этерге хазырбыз жаш адамланы патриот сезимде айнытуу ишге», - деп чертгенди полицияны полковниги Сергей Васильев.

Мекамланы энчиликлерин белгилерикдиле

«Роскачество-Туризм» къонакъ юйлеге, суу боюнлагъа бла тау-лыжа курортлагъа «жулдузла» берип башларыкъды, деп билдиредиле республиканы Курортла эм туризм министерствосундан.

Роскачествогъа бу жумуш бла баргъанла классификацияны бла «Роскачество-Халыгъа» сертификацияны ътгенлеринден сора да, Къоркъуусуз аш-азыкъ

бла жалчытуу жаны бла араны специалистлерини болушлукълары бла да хайырланалыкъдыла. Бу иш борчу халда бардырылыкъды, къонакъ юйле барысы да «жулдузлагъа» тийишлиликлерин кѐргюзтурге керек боллукъдула. Шагъатлыкъ къагъыт берилгенден сора, къонакъ юйлени адамла аслам сайларларына, туризм да айнырына ышаныу барды.

Къыйыларына — тийишли багъа

Росгвардияны Къабарты-Малкъарда управлениясыны башчысы полицияны полковниги Сергей Васильевни атындан полицияны майору Марина Лукожева 8-чи номерли мектепни директору Зарема Шереговагъа бла окъутуу-юретиу жаны бла завуч Джаппулары Джамиягъа ыразылыкъ къагъытла бергенди.

Мектепни башчыларына аллай сый ведомство бла жаш тѐлюно Ата журтха сыймекликде, ариу ниетде юретиуде байламлыкъла жюрютгенлери, Ново-Ивановское элде, Нарткъала эм Басхан шахарлада кадет классланы окъучуларына жангы жылгъы концертни къурагъа этген себепликлери ючюн берилгенди. Росгвардиячыла сабийлени патриот халда ъсдюроюно чегинде Кишилики дерслерин бардырадыла, тубешиуле къурайдыла, аланы кезиулеринде сабийлеге аскерчилени жашауларындан хапар айтадыла.

Марина Лукожева белгилегенича, жылдан-жылгъа аланы байламлыкълары кючлене барадыла.



«Окъучуларыгъыз хар не жаны бла да айныргъа сыйген, муратларына итинген инсанладыла. Мындан арысында да юретиу жаны бла проектлени бирге тамамларыбызгъа ышанама», - дегенди ол.

Комсомолчуланы намысларына жоралап



Нальчикде Шортанов атлы орамда Къоз терек бахчаны аллында Ата журт ючюн жанларын берген комсомолчуланы эсгертмелерине быйыл 55 жыл толады, деп билдиредиле республиканы Курортла эм туризм министерствосундан.

Аны тарыхы озгъан ъмюрюно 60-чы жылларында башланады, ол кезиуде Жаш тѐлюно битеусоюз ленинчи коммунист союзуно 50-жыллыгъын белгилеуно чегинде Нальчик ючюн сермешледе ълген комсомолчулагъа эсгертме ишлерге буйрукъ берилген эди. Аны къурулушуна ахча жыйыу да тири бардырылганды, изеуле къуралгандыла. Бу жумушха жамауат да къатышханды, анга ахча ътдюро-

генлеге уа аны юсюнден шагъатлыкъ къагъытла берилгендиле.

Башын энишге ийип, къолун жюрегине къысхан эсгертмени автору скульптор, СССР-ни художниклерини союзуно келечиси Гид Бжеумыховду, конкурсда аны проекти хорлагъан эди. Жаш адамны сыфатындан сора, анда юч мюйюшлю стела да турады, анда бийикге учаргъа хазыр тишируу кѐрюнеди. Композицияны арасында уа терен сагъышха кетген адамны сыфаты барды, аны ишлегенде сары, моргъул эм къаралдым-кѐксюл тюрсюнле хайырланылгандыла. Ленинчи саугъаны лауреаты Лев Кербель артда бу эсгертме Шимал Кавказда энчи болгъанын айтхан эди.

Бетни басмагъа **КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия,**
КЪАСЫМЛАНЫ Аминат хазырагъандыла.

Аламан онгла къураладыла

Беш жылны ичинде республикада 14 спорт объект ишленгенди, ала битеу да 39 минг квадрат метр жерни алгандыла, деп билдиредиле республиканы Спорт министерствосундан.

Алай бла шѐндюгюлю пятиборье бла кюреширча зал хайырланыугъа берилгенди. Анда 192 къарачугъа жери, алты жолчугу эм 50-метрлик бас-

сейн, 2422 шинтиги бла улуу спорт зал, 10 илишаны бла пневматика тир, фехтование зал бардыла.

Бусагъатда уа республикада биринчи буз араны къурулушу бара турады, ол 3700 квадрат метр жерде орналлыкъды. Аны сахнасында бир кереге 100 спортчу тураллыкъды, сора 300-ден аслам къараучуну сыйындырыргъа боллукъду. Мында спортну кѐп тюрлюлерине юретирикдиле.

Битеу бу объектле «Демография» миллет проектни себеплиги бла ишленедиле.

Текуланы Эмир барысын да озгъангы

Бу кюнде Нальчикде шахматладан рапидни жорукълары бла Къабарты-Малкъарны биринчилигини биринчи кесеги ътгенди. Бу эришиу жылны ичинде беш кере бардырылады, алтынчысында уа онеки эм кючлю шахматчыла къалып ойнадыла, аладан хорлагъаны уа республиканы чемпиону болады.

Эришиуге Къабарты-Малкъардан, Ингушетиядан, Шимал Осетия-Аланиядан, Ставрополь крайдан 103 спортчу къатышханды, аланы араларында Москвадан халкъла аралы уста Александр Чудиковских да болганды. Алгъадан айтханда, биринчиликде ол онбиринчи жерни алганды.

Оюнла швейцар амал бла ътдюролгендиле, тогуз турдан къуралгандыла. Эм кючлюге республикабызны аламан шахматчысы Текуланы Эмир саналганды, ол Нальчикни 14-чю гимназиясыны сегизинчи классыны окъучусуду, терк шахматладан Къабарты-Малкъарны чемпионуду.

Экинчи жерни Россейни спортуну устасы, къыралны эки кере чемпиону Чамал Гедгафов алгъан-



ды, ючюнчюге уа Россейни къызланы араларында чемпиону Фатима Шахмурзова чыкъганды.

Хорлагъанлагъа грамотала бла ахча саугъала берилгендиле.

Учредительле: Къабарты-Малкъар Республиканы Парламенти бла Правительствосу

Баш редактор КЪОНАКЪЛАНЫ Хасан

РЕДКОЛЛЕГИЯ:

ТЕКУЛАНЫ Хауа
(баш редакторну орунбасары),
ЖАНГУРАЗЛАНЫ Нажабат
(баш редакторну орунбасары),
ТОКЪЛУЛАНЫ Борис
(жууаплы секретарь),
МУСУКАЛАНЫ Сакинат,
ТИКАЛАНЫ Фатима,
ТРАМЛАНЫ Зухура,
УЛБАШЛАНЫ Мурат.

ТЕЛЕФОНЛА:

Редакторну приёмный - 42-63-01. Баш редакторну орунбасарлары - 42-38-21, 40-04-82. Жууаплы секретарь - 40-03-24.
Секретариат - 40-93-62. Корректорла - 42-63-52.

Газет Басманы эм асламлы информацияны эркиликлерин къоруулау жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекцияда 2016 жылда 19 декабрьде регистрация этилгенди.

Регистрация номер — ПИ № ТУ07-00118. Индекс - П 5893

Газетни басмагъа «КъМР-Медиа» ГКУ-ну компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет «Издательство «Южный регион» ООО-ну типографиясында басмаланганды. Ставрополь край, Ессентуки ш., Никольский орам, 5а

Номерге графикге кѐре 19.00 сагъатда къол салынады. 20.00 сагъатда къол салыннганды.

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГЪАНЛА:

Улбашланы Мурат - дежурный редактор, Кучукланы Сафият, Кетенчиланы Зульфия - жууаплы секретарьны орунбасарлары; Зезаланы Лида (1,2-чи бетле), Ахматланы Ллоаза (3,4-чю бетле), Бийчеккуланы Жаннета (10,12-чи бетле), Геляланы Валентина (9,11-чи бетле) - корректорла.

Тиражы 1740 экз. Заказ № 151
Багъасы эркинди.

РЕДАКЦИЯНЫ ЭМ ИЗДАТЕЛЬНИ АДРЕСИ:



360000, Нальчик шахар,
Ленин атлы проспект, 5

электронный почтасы:
elbor_50@mail.ru